

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HENNING HØIRUP

BISKOP GUNNER

AF VIBORG

BISKOP GUNNER
AF VIBORG

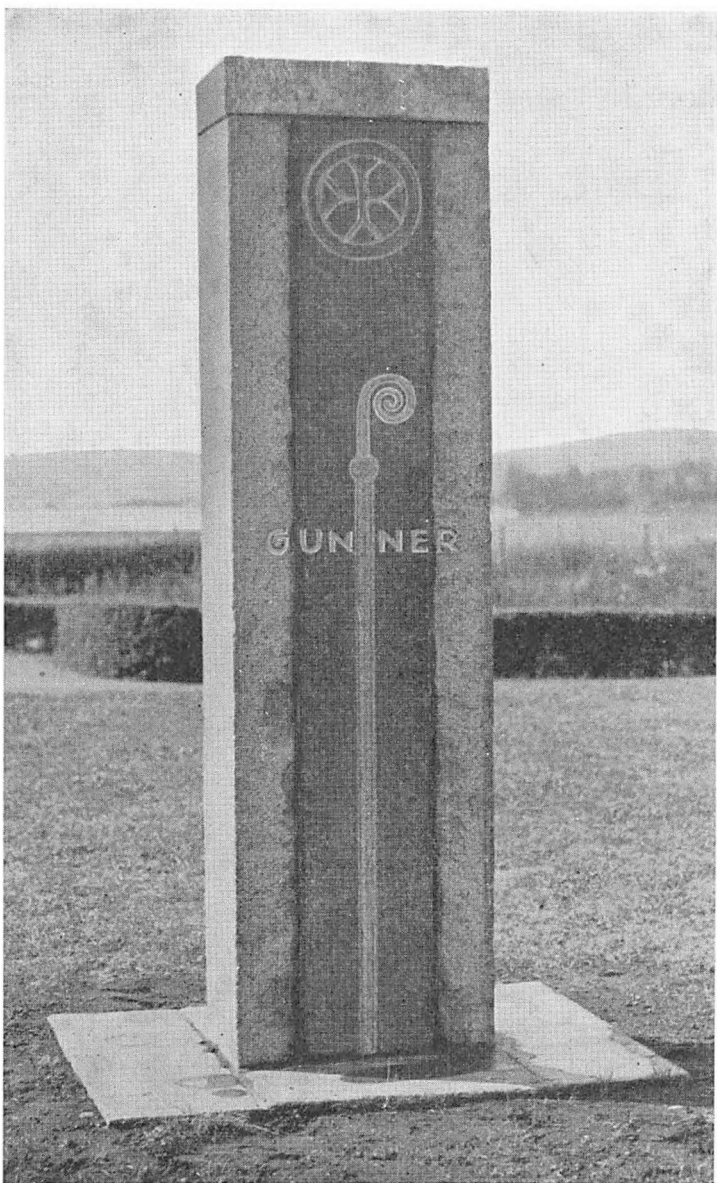
HENNING HØIRUP

BISKOP GUNNER

AF VIBORG

F. V. BACKHAUSENS EFTF.
VIBORG . 1961

Mindestenen i Øm (bagsidens indskrift gengives s. 6).

GUNNER, Viborgs navnkundigste biskop i middelalderen, fødtes antagelig i 1152 — året før århundredets største kirkelige personlighed, *Bernhard af Clairvaux*, lukkede sine øjne. Men så hurtigt var det åndelige kredsløb inden for kristenheden, at denne store franske fornyer af munkelivet kunne blive bestemmende for Gunners bane. Bernhards reformorden, *Cistercienserne*, bredte sig med utrolig hast i hele Europa. Allerede ved hans død var der 343 Cistercienserklostre og ved middelalderens slutning ikke mindre end 738. I Norden virkede ærkebiskopperne Eskil og Absalon for ordenen; dens betydeligste klostre i Danmark var Esrom, Sorø, Vitskøl, Øm og Løgum.

Bernhards orden vandt i Gunner en af sine ædlestes forløber her i landet, og Bernhards person, på én gang mild og myndig, såre from i Gud og såre klog på verden, blev uden tvivl den danske discipels ophøjede forbillede, allerede før han i fremskreden alder — 56 år gammel — indtrådte i Cistercienserordenen (1208). Otte år senere blev Gunner abbed for Øm Kloster, og trods hans korte virke i denne stilling (1216—1222) blev hans navn det kendteste i klosterets næsten 400-årige annaler.

Først med abbedtiden begynder historiens lys endelig at falde klart over Gunners skikkelse, som menneskeligt er en af de mest tiltalende i vor middelalderhistorie. Der foreligger dels en — ganske vist meget ufuldstændig — række historiske aktstykker, der oplyser om hans offentlige indsats, dels ejer vi et usædvanlig fyldigt billede af hans personlighed og bispe styre i den fine og fængslende levnedsskildring,

som en klosterbroder i Øm har nedskrevet ikke længe efter hans død: *Viborgbispen Gunners Levned* (oversat af Hans Olrik, 1892, 2. oplag 1938; påny optrykt 1958 af Historisk Samfund for Århus Stift).

I. Gunners liv før klostertiden (1152—1208)

På Øm Klosters grund er i 1938 rejst en smuk bauta for Gunner (skænket af Nathalie Thor Lange). Indskriften lyder:

DEN JYDSKE STORMAND BLEV PARISERKLERK,
DERPAA I ØM HAN FØRTE ABBEDSTAVEN.
HAN VOLMER HJALP MED LOVENS STORE VÆRK
OG BLEV SOM BISP I VIBORG LAGT I GRAVEN.

Når Gunner her — med henblik på tiden før sit studieophold ved universitetet i Paris, arnestedet for datidens europæiske åndsliv — kaldes »den jyske stormand«, kan det kun betegnes som en formodning. Vi kender hverken Gunners fødested eller hans æt. Hans fødeår fremgår alene af Levnedsbogens omtale af hans død, der indtraf, »da han havde begyndt at gå i sit hundrede år og havde styret Viborg Stift i 30 år«. Der vides intet om, hvor i Danmark han er opvokset og har levet, før han som 64-årig tog styret i Øm. At han må have været af stormandsæt, slutter man ud fra det eneste, vi ved om ham, før han blev ordensbroder: at han har studeret i Paris. En samtidig historiker, *Arnold af Lübeck*, skriver med henblik på Danmark: »De fornemmere sender deres sønner til Paris, ikke blot for at bringe dem frem i gejstlige stillinger, men også for at skaffe dem en højere verdslig dannelse. Samtidig med tilegnelsen af fransk sprog og litteratur har de her gjort stor fremgang i de frie kunster såvel som i teologi. På grund af deres medfødte tungefærdighed viser de sig navnlig ikke blot som fine dia-

lektikere, men tillige — ved behandlingen af kirkelige sager — som dygtige lov- og kirkeretsfortolkere.«

Studierne i Paris var ofte langvarige — det tog 12—16 år at blive *magister theologiæ* — og derfor kun mulige for rigmandssønner eller for begavelser, som fik understøttelse, især fra hjemlandets domkapitler. Har Gunner hørt til den sidstnævnte gruppe — og derfor taler, at Levnedsbogen, der ellers viser stor ærbødighed for ædelbårne, intet nævner om hans byrd — forstår man bedre, at det varede så længe, inden han kom i ledende stilling. Pariseropholdet kan da på grund af hans fattigdom være faldet ret sent, måske i de sidste to årtier af det 12. århundrede. Han gjorde sig nemlig under studiet så fordelagtigt bemærket, at det næppe er sandsynligt, at han efter studiernes afslutning skulle have tilbragt en lang årrække uden betroede hverv for kirke eller krone. Det vides ikke, om han efter hjemkomsten har virket som verdensgejstlig (almindelig præst) eller som klerk (uden præstevielse).

Den mand, der siden satte ham på bispestolen, kardinaldiakon *Gregorius de Crescentio*, havde haft Gunner til studiefælle og omgangsbroder i Paris og agtede ham højt som en mand, der »havde kundskab i de syv frie kunster og desuden fuldgod klogskab og takt«. Pariserskolen — siger et senere dokument — »var lig en frugtbar mark, i hvilken videnskabens sædekorn samledes, så den frembragte mænd, fra hvem dyd og dannelse strømmer rigeligt ud«. Den var ikke blot højsædet for skolastisk teologi og filosofi, men tillige berømt for sin vidt forgrenede dyrkelse af andre discipliner, især kirkelig og verdslig ret samt medicin. I det 13. århundrede skal der have været op til 30.000 studenter (det var mere end halvdelen af den samlede befolkning i byen).

Aldrig har den danske kirke haft en mere frugtbar forbindelse med Frankrig end i disse århundreder. Ærkebiskop *Eskils* venskab med selve den hellige Bernhard og *Absalons*

med den senere abbed Vilhelm af Æbelholt førte til en rig vekselvirkning, med franske munkes indvandring i Danmark og danskes i Frankrig. Stedse flere nordboer søgte den store lærdomsskole. Dér studerede Absalons efterfølger i ærkesædet, *Anders Sunesøn*, som siden både i teologiske værker og som jurist (han oversatte Skånske Lov til latin med kommentarer) dokumenterede sin grundfæstede lærdom. Anders Sunesøn var Gunners yngre samtids, men stod ved slutningen af sin begivenhedsrige bispegering i Lund (1201—23), da Gunner begyndte i Viborg. Som lærd forfatter og digter har Sunesøn sin særstilling, men både i idealer og i praksis lå Gunners gerning på linie med eller i forlængelse af hans: begge var de forkæmpere for cølibatet, ivrige for at fremme gejstlighedens uddannelse og de nye munkeordener; de var kronens håndgangne mænd og begge med viist mådehold virksomme for indførelsen af kanoniske retsprincipper.

Om Gunners udbytte af Pariseropholdet vidner flere træk i hans levned. Sine samtaler med klerkene krydrede han gerne med sætninger af de hellige fædre, men også med velvalgte vers af klassiske digtere som Ovid eller andre. »Overfor de fremragende klerke stod han som den overlegne, overfor de jævne som den store, og de yngre lærlinge overgik han i barnligt væsen. Han fandt stor glæde ved at spørge sine lærlinge om indholdet af de bøger, de læste, og give dem andre spørgsmål i musik og anden skolelærdom.«

I de frie kunster og den hellige skrift besad han en så dyb indsigt, at han kunne sætte selv meget kløgtige klerke, lige hjemkomne fra Paris, til vægs ved en »hornet« syllogisme (en tankefigur, der stiller modstanderen ligesom mellem tyrens to horn). »Med sit sædvanlige elskværdige lune plejede han nemlig at sige til dem: »I unge mennesker, som har læst og hørt så meget i jeres fakultetsstudier og lige er kommet ud af essen, om jeg så må sige: belær nu os gamle, som

knap nok fra fordums dage har bevaret en svag kundskab om disse ting! Svar mig engang! To og tre giver jo fem og intet andet? Hvad mener I?» (Lader man *intet andet* gælde omsagnsleddet (*fem*), er sætningen rigtig; men gælder det grundledet (*to og tre*), er sætningen forkert, da 4 og 1 også er 5). Ved sådanne spørgsmål fik han dem til at tænke over logikkens indviklede knuder, for så at vejlede til den rette løsning. Endnu oftere plejede han, når han fortrolig indlod sig med sine klerke, på sin skæmtende måde at stille dem spørgsmål for at æske dem til indbyrdes disput derom; når så deres ordstrid om sagen var på sit højeste, sagde han endelig selv med et smil: »Sådan og sådan skulle I have svaret; således skal det spørgsmål løses«.

Den parisiske magistergrad prægede Gunner for livet; men lærdommens brod forsonedes ved den humor, der til det sidste var udbredt over hans fremtræden. Han var ganske fremmed for den hensynsløse fanatisme, der pletter Bernhards historie. Det er i sig selv et stærkt vidnesbyrd om Gunners betydning, at han — uden at være omstrålet af helgenglorien — dog har fundet en levnedstegner. *Levnedsskildringen* knytter sig til den korte omtale af Gunners abbedtid i klosterkrøniken og indledes med ordene: »Da jeg nu er kommen til at tale om hr. Gunner — kan jeg ikke forholde mig tavs.« Grebet af sin helt og i håb om, at hans livsførelse må blive taget til forbillede af ordenens brødre, skriver forfatteren, en ukendt munk, *Gunners Levned*, idet han øser af de erindringer, der levede i klosteret, og de underretninger, der siden indløb; men tillige bygger skildringen tydeligvis på, hvad forfatteren selv har set i Øm og Viborg. Ikke mindst i kraft af disse nærbilleder, bevarede af en god iagttaget, og den ualmindelige nøgternhed i fremstillingen, indtager denne levnedsskildring en særstilling i vor historiskrivning fra den tid. Det er den eneste selvstændige biografi, vi ejer af en middelalderlig skikkelse uden for helge-

nernes række — tidens andre stormænd, selv de ypperste, kender vi kun gennem spredte bemærkninger, af hvilke vi må sammenflikke billeder, der altid bliver brudstykkevise. Med helgenerne var det anderledes; deres levned blev skrevet til brug ved kanoniseringsproceduren og senere bearbejdet til oplæsning på helgendagene. Men der er en væsensforskel mellem disse ret stereotype, af mirakler opfyldte helgenportrætter, og Gunners Levned, blottet som det er for legendariske træk, men desto rigere på menneskelige.

II. Klosterbroder (1208—16) og abbed i Øm (1216—22)

Om Gunners otte første munkeår er vi uden efterretninger. Vi ved ikke, om han tilbragte dem i Øm eller andet steds. *Cistercienserordenen*, som han trådte ind i, lagde vægten på at brødrene hengav sig til at efterfølge Kristus i tjeneste og lidelse efter ordet: »Tag mit åg på jer og lær af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af hjertet« (Mattæus 11, 29). Derfor udrensede de al den pragtudfoldelse, som var kommet på mode i gudstjenesten, og samlede sig om en streng overholdelse af de gamle munkeidealer i »Benedikts regel«, som de endog skærpede. Hver tredje time døgnet igennem samledes brødrene til kirketjeneste. Ind imellem opfyldtes tiden af meditation, dyrkelse af videnskab og kirkelig kunst, alt under en nøje planlagt rytme af arbejde og hvile. Disse brødre blev tillige — tro mod det gamle munkeløsen: »Bed og arbejd!« — banebrydere i det praktiske kulturliv, ikke mindst indenfor have- og landbruget.

Glad i Gud og glad blandt sine brødre kunne Gunner vente, indtil timen endelig oprandt, hvor hans evner kunne folde sig ud i kirkens tjeneste. *Øm Kloster*, hvor han træder ind på historiens skueplads, var grundlagt på tungen mellem Gudensø og Mossø i 1172. Det var en aflægger af det virk-

somme klostersondfund i *Vitskøl*. En koloni af munke herfra drog til Århus Stift, men fandt sig hverken tilfreds i Sabro, Sminge eller Venge. Et fjerde sted, Kalvø i Skanderborg Sø, forlod de også, før snorene faldt på det rette, liflige sted i Øm. Dette skønt beliggende ordensbo, af munkene kaldt *cara insula*, Den kære Ø, kender vi mere til end noget andet dansk kloster. Vore kilder til dets historie er righoldige, og udgravninger har klarlagt dets indretning.

Gunner blev den syvende abbed i Øm og havde — som forgængeren Thorkil (1199—1216) — »megen møje for klosterets tarv. Rigt udrustet med gaver i det åndelige og det timelige havde han forstanderværdigheden seks år og to måneder.« Til denne korte skildring i Klosterkrøniken kan vi heldigvis føje en række interessante historiske aktstykker. Det ældste er en bulle, givet 13. maj 1216 af den magtgriske pave *Innocens III*, som befaler biskop Ebbe af Århus i fællig med abbed Gunner af Øm og provsten i Vestervig at skride ind mod borgerne i Viborg, som alvorligt fortrædiger Domkapitlet dér i dets rettigheder. Af egen forvoventhed har borgerne flyttet de gamle skel og derved formindsket Viborg-kannikernes besiddelser, ja, de er end ikke vejet tilbage for at underkaste deres kirkes jorder og marker ugyldige domme. Den af paven nedsatte gejstlige kommission skal nu, under trusel om kirkens straf, tvinge borgerne til at tilbagegive kapitlet, hvad der er tilskødet det ved kongelige privilegier samt gøre bod for tab og forurettelser.

Den pålagte, vanskelige opgave overfor borgerskabet i Viborg, som Gunner vel da for første gang stifter bekendtskab med, har antagelig givet Gunner nok at skaffe og forhindret ham i at deltage i sin ordens generalkapitel i Citeaux i sommeren 1216. Dette sidste fremgår af det næste — først for få år siden fremdragne — dokument, en skrivelse fra selve det franske moderkloster, *Citeaux*, udfærdiget i september 1216 — altså i Gunners første år som abbed — og

med et for ham ubehageligt indhold. Ordenens generalvikar befaler nemlig abbeden i Holme Kloster at meddele abbed Gunner den straf, som kapitlet i Frankrig har dekretet over ham, fordi han ikke mødte frem til kapitlets møde, skønt han var forpligtet dertil: Gunner »skal vige abbedstolen og hver fredag være på vand og brød, indtil han fremstiller sig i Citeaux, og på det følgende generalkapitel skal han bede om tilgivelse herfor.«

Vi kan da formode, at Gunner ved den først givne lejlighed har oprettet det forsømte og foretaget den lange rejse til Frankrig. Det fremgår i hvert fald af to pavelige buller fra det følgende år (30. og 31. januar 1217), at han har opnået allerhøjeste approbation af klosterets transaktioner. Pave *Honorius III* stadfæster for det første Øm Klosters retmæssige og uanfægtede besiddelse af Venge Kirke, og for det andet selve den stedfundne flytning fra det dårligt beliggende Venge til Øm, som brødrene fremsynet har foretaget »som følge af indlysende gavn og tvingende nødvendighed efter råd af stiftsbiskoppen og vor ærværdige broder ærkebiskop Eskil af Lund«. Paven godkender klosterets mageskifte af en del af besiddelserne i Venge med jorder i Øm, og begge buller slutter med Lateranets kendte formel: »Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort stadfæstelsesbrev eller i dumdristig forvoventhed handle derimod. Men hvis nogen fordrister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle Skt. Peders og Skt. Paulus' vrede.«

Gunners usædvanlige anseelse som retskyndig abbed fremgår af, at *Valdemar II* ved et i 1219 udstedt kongebrev udnævnte ham til voldgiftsmand i en bitter strid mellem *Viborg Domkapitel* og *Vitskøl Kloster*. Klosteret har sikkert hilst det med glæde, at netop abbeden i Øm — Vitskøls »datter« — blev forligsdommer. Stridens genstand var *Læsø*, der — skønt beliggende i et andet stift — tidligt var

skænket til Viborgkannikerne, der udnyttede den skovrige ø i det salte hav til saltudvinding i så stor stil, at Læsø-saltet dominerede hele det danske marked. Læsø var således kronen på Domkapitlets herligheder, men et skår i glæden og i udbyttet var det, at Vitskøl Kloster — der havde købt en fjerdedel af øen for at få tømmer til dets store kirke — ikke blot udnyttede sine enge og jorder, men ifølge kapitlets klage udvidede dem og desuden drev jagt. Gunner rejste nu, ledsaget af en anden abbed og en provst, til Læsø og fik sat skel og oprettet overenskomst.

Denne mægling, der første gang viser os Gunner som kongens betroede mand, afsluttedes først i 1221, og det har sikkert krævet al hans diplomatiske snille at forlige konflikten mellem cistercienserne i Vitskøl og det fortrædige domkapitel. Nu nærmede det øjeblik sig — som det hedder i Levnedsbogen — hvor Gunner, »tro og påpassende over det lidet, der tilhørte hans kloster, som billigt er, skulle blive sat over mere: han blev i det Herrens år 1222 valgt til biskop i Viborg af hr. kardinal *Gregorius*, det apostoliske sædes daværende legat.« Denne høje gejstlige var kommet til Danmark i særlig sendelse for pave Honorius III, der ønskede at fremme »den hellige stols« indflydelse heroppe, og på pavens vegne tiltog kardinaldiakonen sig nu, som vi skal se, kaldelsesret og udnævnte Gunner til biskop. Med mindre held satte legaten sin autoritet ind på sin egentlige opgave, som var at få afskaffet den lydighedsnægtelse, som var så udbredt: at præsterne levede åbenlyst i ægteskab. Da han i denne anledning samlede de danske bisper til et kirkemøde i Slesvig, erfarede han, at biskop *Torsten* i Viborg var vandret alt køds gang. Da han derefter spurgte, om den gode klerk Gunner, hans ungdomsven fra Paris, ikke var her i riget, kunne cistercienserne i Løgum oplyse, at den omspurgte bestyrede broderklosteret i Øm, tre dagsrejser derfra.

Da *Gregorius* kendte Gunner »som værdig for Gud og

mennesker til at overtage et så betydeligt sjælestyre og bære den bispelige hue«, lod han abbeden hente, modtog ham med stor glæde og overdrog ham at forkynde Guds ord for munkenes forsamling i sin nærværelse. Men til Gunner mælede kardinalen ikke et ord om bispedømmet. Abbeden vendte intetanende tilbage til sit kloster, medens kardinalen drog til Viborg og fandt kannikerne uenige om valget af ny biskop. (Kapitlet havde »den første stemme« ved bispevalg. Var kannikerne enige om en mand i deres egen forsamling, havde denne fortrin fremfor emner udenfor kapitlet.) Gregorius sagde da, at han kendte en mand, der var fuldt værdig til det høje bispesædes ære og tarv, og spurgte, om de ville føje sig efter hans råd. Det lovede de endrægtig at gøre. Han udnævnte da straks abbed Gunner til biskop, og med et »Te Deum« gav de på stand deres bifald.

Kardinalen lod nu brev gå til Gunner om ufortøvet at komme til Viborg, men pålagde sendebudene, at de ikke måtte fortælle abbeden om bispevalget. Det har sikkert moret kardinalen at overraske sin gamle ven (som P. Severinsen skriver), men desuden var fortielsen diplomatisk klog: retsgyldigt blev valget først, når kandidaten kom til stede og kåredes af kapitel og menighed. Morsomt beretter Levnedsbogen: »Men da intet er så skjult, at det jo skal åbenbares, fik abbedens tjener Torsten dog lokket den sande sammenhæng ud af sendebudene«, og samme tjener så næste dag, da abbeden med følge red ud af klosterporten, sit snit til at iføre sin herre en bred, sort hat — det biskoppelige værdighedstegn —, men Gunner blev meget vred, rev den af og sagde, at han ikke plejede at ride med hat! Da han nu kom til stiftsstad, lød alle de mange kirkers klokker ham imøde, og ved »Vor Frue på Bjerget« modtog kardinalen, kannikerne og en stor skare klerke og lægfolk ham i højtidelig procession og indsatte ham på retmæssig vis til deres fader og hyrde.

1. Gunnars abbedsegl
1219

2. Viborg
Domkapitels segl
1221

Brudstrykket af seglet (der forestiller Maria med barnet) findes under kapitlets stadfæstelse af overenskomsten med Vitskøl Kloster om Læsø (se side 13 her).

I cistercienserklostre havde kun abbeden ret til at forsegle. Seglet skulle være ganske enkelt og kun vise en abbed med stav. Seglet findes på Gunnars brev om overenskomsten mellem Viborg Kapitel og Vitskøl Kloster om Læsø (se side 12 f. her).

3. Viborg Domkapitels segl 1597

Seglet, der sikkert er væsentlig ældre, viser fra venstre: Sankt Augustin (Mariaklostret ved Domkirken tilhørte Augustinerordenen), Marias himmelkroning (se omtalen side 18) og Sankt Kjeld (fejlagtig afbilledet med martyr-tegnet: en palmegren). Nederst Viborg Stiftsvåben: to skråt korslagte nøgler, med en stjerne over og en rose under (findes tidligst i biskop Lave Globs segl 1421).

III. Biskop i Viborg (1222—51)

Trods sine halvfjerdsindstyve år fik Gunner en sjælden lang og virksom bispegering (1222—1251). Sent, men rigt fuldbyrder han sin tjeneste i kirkens og vort folks historie. Levnedsbogen siger, at han efter bispevielsen — »ved en forandring, der skyldtes den Højestes hånd« — blev endnu fuldkomnere end før, både overfor Gud og overfor næsten. På ham passede ordsproget: »Hæder plejer tit at ændre sæder« slet ikke. Magten og højheden fordærvede ikke hans færd. Gunner ville aldeles ikke slippe det regelbundne fromhedsliv, skønt enhver abbed, der blev biskop, dermed fritoges fra munkeregelen, der kun yderst vanskelig lod sig blot nogenlunde forene med bispegeringen. Med største iver vedblev han at iagttage de »kanoniske tider«: de fem bedetimer om dagen (kl. 6, 9, 12, 15 og 18) og de tre nattetjenester (nocturner). Ikke blot hjemme bøjede han altid knæ ved bedetiderne både dag og nat, men også når han var på rejse, sprang han af hesten og holdt tidebøn, når han da ikke hindredes af hensynet til høje gæster, der gjorde ham følge. Han fastholdt også brugen af de salmer, der var foreskrevet cistercienserne, og med stolthed melder Levnedsbogen: »Skønt han før sin udvælgelse til biskop kun havde været 14 år i munkeordenen, havde han dog brugt sin dag og tid så vel, at han kunne al sin salmesang udenad ligesom også kollekter og læsestykker, som han altid selv fremsagde, hvad enten han var hjemme eller på rejse.«

På samme måde kunne han forrette gudstjenesten ved ordinationer uden bog. Når han overværede messen, forelæste han såre ofte selv Guds ord for menigheden, og forrettede han messen, *prædikede* han altid selv. Netop cistercienserne lagde vægt på forkyndelse på modersmålet. Ifølge Levnedsbogen talte biskoppen så overmåde skønt og åndfuldt, at det

gjorde alle hans tilhørere godt, og han forkyndte evangeliets strenghed lige så rent som dets nåde.

Biskop Gunner gjorde meget for at højne præsteskabet; ikke blot prøvede han ordinanderne nøje, men han havde altid nogle yngre klerke hos sig, hvis uddannelse til præstegerningen lå ham stærkt på sinde. Det er dog næppe rigtigt, når man har ment, at Gunner drev et helt lille universitet i bispegården; men ligesom i andre stifter har de tidligere peblinge i domkapitlets skole efter udgangen af denne gjort et par års præstetjeneste i Domkirken som vikarer. Mange af Gunnars disciple blev kirkens betroede mænd: abbeder, priorer, bisper, provster og magistre. Det fornøjer forfatteren af Gunnars Levned at berette om den senere biskop Johannes af Børglum: »Ham har jeg set som den yngste af bisp Gunnars klerke, og når biskoppen ville have noget skrevet, har jeg hørt ham sige til ham: »Johannes, tag dit blækhorn og kom!« Samme Johannes udtalte siden, da han var blevet magister, at han og hans meddisciple kunne gøre større fremgang både i god livsvandel og lærdom ved Gunnars hof end mange andre ved bekosteligt ophold ved højskolen i Paris.

Der herskede store forhold ved det bispelige hof. Allerede Knud den Hellige havde jo hævet bisperne op i rigets stormandsstand, som jarler. Bispen var ikke blot omgivet af sin gejstlige stab, men også af sine »løbere«, tjenere, husfolk og sine beredne svende. Når kongen udbød leding, måtte derfor også bisperne stille nogle af deres krigere, og Gunnars udmærkede sig ved at være fuldrustede som hirdmænd og styresmænd (med sværd, spyd, hjelm, brynje og skjold), tilmed forsynede med pansrede krigsheste. Gunner holdt selv regnskab over deres udgifter og fornødenheder. Samme omsorg viste han for hele sin husstand; selv den ringeste løber måtte intet savne. Til gengæld tålte bispen ikke nogen uskel eller trætte blandt sit store mandskab, og junkernoder

fik ikke lov at vinde indpas blandt hærmændene: han fandt sig aldrig i, at nogen ved hans hof holdt jagthunde eller falke.

Det daglige liv ved bispehoffet var præget af orden og såvidt muligt af klosterlig tugt, idet Gunner holdt sig Paulus' ord for øje: »Hvordan skulle den, som ikke kan styre sit hus, kunne have omsorg for Guds menighed?« (1. Timoteus 3,5). Irettesættelser var kun sjældent fornødne. Gunner mægtede i sjælden grad den milde, men bestemte hånds styre: »... i råd og domme var han meget skønsom og hensynsfuld, i sin tale venlig og ved sit bord rundelig og munter«. Især to af kirkens fester: den hellige jomfrus himmelfartsdag og Herrens højhellige fødselsfest, fejredes »med stor og kostbar pragt« i bispegården. Viborg Domkirke var jo en *Mariekirke*, og i rækken af fester til hendes ære strålede Vor Frue Himmelfarts Dag — 15. august — som højdepunktet. Et fantastisk spind af sagn havde dannet sig om Herrens moders endeligt, kulminerende i legenden om, at Jesus — trediedagen efter Marias død — hentede hendes legeme fra hvilestedet i Josafats Dal og i en sky førte hende til Himlen, hvor han satte hende næst sig selv på tronen og kronede hende som de himmelske herskabers »alsomhøjeste kejserinde«. Det sidste led i legendedannelsen — *himmelkroningen* — er fremstillet på domkapitlets segl.

Vor Frue Dag indbød Gunner de ædelbårne hærmænd til gæstebud i Asmild, hvor han residerede, muligvis i nærheden af Margreteklosteret, der var underlagt domkapitlet. I julen var det stiftets ledende gejstlige, han havde hos sig: altid stiftets fire provster, nemlig domkapitlets provst og de tre sysselprovster for Sallingsyssel, Himmersyssel og — formentlig — Ommersyssel (P. Severinsen), flere af de højere klerke foruden munke, priorer og præster. Han havde den gode skik også at sørge for befordringen, idet han sendte alle sine løbere og ridende svende ud i stiftet, hver

med to heste, som bud efter sine venner og præsterne. Alle sine store og små tjenere lod han før jul få nye og prægtige klæder, og fra lille juleaften levede de højt hele festtiden igennem.

Ved disse to årlige højtider var det »lutter ansete og ædelbårne mænd«, bispens samlede. Men han favnede videre: »Mindst een eller to gange om året indbød han alle Viborgs borgere til sig på Asmild og beværte dem ærefuldt med kostelige spiser og herlige drikke, så at de hele året kunne blive ved at fortælle deres folk om hans prægtige anretning.« Selv var han glad og munter ved disse fester, men fastholdt for sin egen person sin ædruelige levevis, idet han — ganske uanset, hvor mange højbyrdige gæster han havde hos sig — »hver dag kun drak sit bestemte mål og stedse holdt alt, der blot kunne minde om rus, fjernt fra sig.« Een gang blev han dog narret: under et besøg i sit gamle kloster fulgte han sin sædvane at rulle en lille brødkugle efter hvert bæger og gemme den under sin munddug. Men klostrets abbed, der kendte bispens skik, listede nogle kugler bort, så der kom uorden i regnskabet. Da bispens mærkede det, holdt han straks op at drikke og sagde venligt: »Jeg er blevet en dåre, I har tvunget mig dertil!« (2. Korintierbrev 12,11).

Som han skyldte sit høje embede, holdt han mundskænk, og denne førte også på rejser bispens egne sølvskåle med. Hans drik var hovedsagelig dansk øl og mjød. Da saksisk øl nåede til Viborg, og en bonde — for de penge, han havde fået for sit pors — drak sig en sådan rus, at han som en gal hund bed og rev, tog biskoppen anledning til i en af sine gangdagsprædikener (de tre dage før Kristi Himmelfartsdag) at advare menigheden mod den fordømmelige drik, der gjorde en skikkelig og fornuftig mand gal og rasende.

Allergladest var biskop Gunner, når han havde klosterfolk som gæster. Da en munk engang havde søgt ham i Viborg, men ikke bagefter indfandt sig ved bordet, skændte

bispen med strenge ord på hr. Nikolaus, senere prior i Øm, der dengang var hans kapellan, fordi han ikke havde bedt munken til bispens bord. Ved denne lejlighed henholdt Gunner sig til Paulus' ord (Romerbrevet 11,13 i tillæmpet form): »Så længe jeg er biskop, vil jeg hædre mit embede!«

I sin klædedragt var Gunner yderst beskeden; selv ved gilderne bar han en kappe af groft, lysegråt klæde, foret med hvidt lammeskind. Denne lidet pragtfulde klædning var vel en tillæmpning i retning af den lysegrå cistercienserkutte. Cisterciensernes ordensdragt var oprindeligt brun, men blev i det 12. århundrede hvid med sort bælte, sort skapular (akselskrud) og sort kabuds. Udenfor klosteret bares en grå kappe — derfor kaldtes de *fratres grisei*, grå brødre. Besøgte biskoppen sit ordens klostre, bar han altid kun kutte, ikke bispekåbe. Cistercienserne kunne, som bekendt, ikke lide biskopper og hævdede, at kun paven og ordenens egne abbeder havde lov at visitere deres klostre; men den beskedne og hyggelige Gunner var en velset, ja kærkommen gæst. Få år efter Gunnars død førte Øm Kloster en heftig strid med biskop Tyge af Århus, der fordrede at visitere. Klosterbroderen, der førte Gunnars Levned i pennen, har rigtig gjort sin skildring til et *Bispespejl*, hvorefter senere bisper kunne lære ret opførsel!

I den grad lagde Gunner vægt på mådehold for sit eget vedkommende, at han ikke engang om sommeren tog sig nogen hvile mellem frokost og middag. Også mellem hovedmåltidet og aftendrikken arbejdede han hele tiden: studerede, skrev eller dikterede eller afregnede med sine fogeder. Når han var hjemme, ville han altid nøjes med ét måltid, undtagen når han blev hindret i det af sine husfolk, der ikke ville sulte!

Den hellige Margretes nonner i Asmild viste han stor yndest og gavmildhed, idet han daglig forsynede dem med

munkeportioner af mad og drikke fra sit hof. På evangelisten Johannes' Dag (3. juledag) holdt han altid messen i klosteret og indviede de søstre, der havde stået prøvetiden igennem, og bagefter stod menuen på mjød, fisk, mælkemad eller endog kød. »Så elsket en fader og sjælesørger var han for dem og nonnerne fra andre klostre og for mange verdslige adelsfruer, at når han stundom kom til dem og havde tid til at dvæle hos dem, kunne han næsten ikke slippe fra dem igen«!

I bispekollegiet var Gunner nestor, højt agtet og elsket. Selv ærkebiskoppen, hr. *Uffe Thrugotsen* (ærkebisp 1228—52), havde ham så kær, at han, så vidt han kunne, udmærkede ham fremfor sig selv: »Jeg har nemlig set (beretter levnedsbogens forfatter), at de ved en stuedør stredes om, hvem af dem der først skulle gå ind, ikke af vrede, men for at overbyde hinanden i kærlighed og ærefrygt, i overensstemmelse med det ord af apostelen: »Tjen Herren, kom hverandre i forkøbet med æresbevisninger« (Romerbrevet 12, 15). Ærkebiskoppen sagde nemlig til biskoppen, at han skulle gå ind først; men denne svarede, at det kunne han ikke, ærkebiskoppen måtte ikke forlange sligt af ham. Da sagde ærkebiskoppen til ham: »Hvis I bliver ved med ikke at ville gå først ind, skal vi give eder grunde, hvorfor I bør gøre det. For det første fordi I bør gøre, hvad *vi* byder eder. For det andet fordi *I* lever munkeliv i cistercienserordenen, men vi lever som verdslig klerk. For det tredje har I to indvielser forud for os. (De to indvielser, Gunner har mere end Uffe, er munke- og abbedbenediktionen.) For det fjerde fordi I med eders hånd har indviet os til ærkebiskop. For det femte fordi I har forrang for os i alder. For det sjette bør I gå ind foran os, fordi det er eders hus.« Med munterhed, som det var hans natur, føjede han straks ærkebispens og gik ind først.«

IV. Tjeneste i stift og rige

På sine *tilsynsrejser* i det vidtstrakte stift havde Gunner ikke blot de åndelige forhold for øje, men lagde også vægt på, at de ydre forhold i kirkerne var i orden. Var præsternes kirkeklæder og alterdugene ikke rene, straffedes de både med pengebøder og anden bod. En enfoldig præst, i hvis kapel der forekom uorden — den indviede stenplade var fjernet fra alteret og lå i boggemmet, søgte at bestikke biskoppen: »Modtag, nådige Herre, for min forseelse en rigtig fed sort okse, jeg har, og tilgiv mig min brøde!« Bispemodtog oksen, men pålagde dog desuden en kirkebod! Tilsynet gjaldt dog ikke blot præstens klæder, men nok så meget hans sæder. Det unaturlige krav om præstens cølibat lod sig trods talrige indskærpelser fra Rom ikke gennemføre. Dansk retsfølelse vendte sig bestemt imod den tidligere nævnte kardinal Gregorius' krav på kirkemødet i Slesvig 1222 om, at præstebørn skulle gøres arveløse. Lige så lidt lykkedes det en anden legat, der i 1230 indfandt sig med fordring om, at såvel de genstridige præster som de kvinder, der levede sammen med dem, skulle bandlyses, at få pavens vilje sat igennem. De fleste præster var gift, og deres mange børn var en vigtig indtægtskilde for bisperne, som jo ikke nøjedes med formaninger, men idømte bøder.

Allerede visitatsens første dag, hvor tilsynsøjet koncentrerede sig om præstens embedsførelse og person, kunne således være indbringende. På andendagen mødte hele sognefolket frem til tidlig messe, og her konfirmerede bispemodtog sognets unge. Dernæst holdt biskoppen *rettergang* (*synodus*, bispeting). Edtagne vidner, som fra bispeting til bispeting havde til opgave at opspore al brøde i deres sogne, stod frem og berettede om begåede forbrydelser og om personer, der levede i åbenbar synd. Biskoppen idømte så dels kirke-

straffe, dels bøder. En vældig magt, som ingen kunne undrage sig, var således tillagt biskoppen som rettens håndhæver. I *ægteskabssager* kunne kun bisper dømme, og de var mangfoldige, for romerkirken havde opstillet den urimelige regel om, at ægteskab var forbudt mellem beslægtede indtil 7. led (generation), hvilket medførte en mængde »ulovlige« ægteskaber og ligeså mange pengebøder til bisperne (idet disse, til pavens harme, ikke ophævede ægteskaberne, men nøjedes med at idømme bøder). Men bispen havde endnu større beføjelser. Han fungerede i visse tilfælde som højesteret i stiftet, idet sandemændenes afgørelser ved verdslige ting kunne indankes for biskoppens domstol.

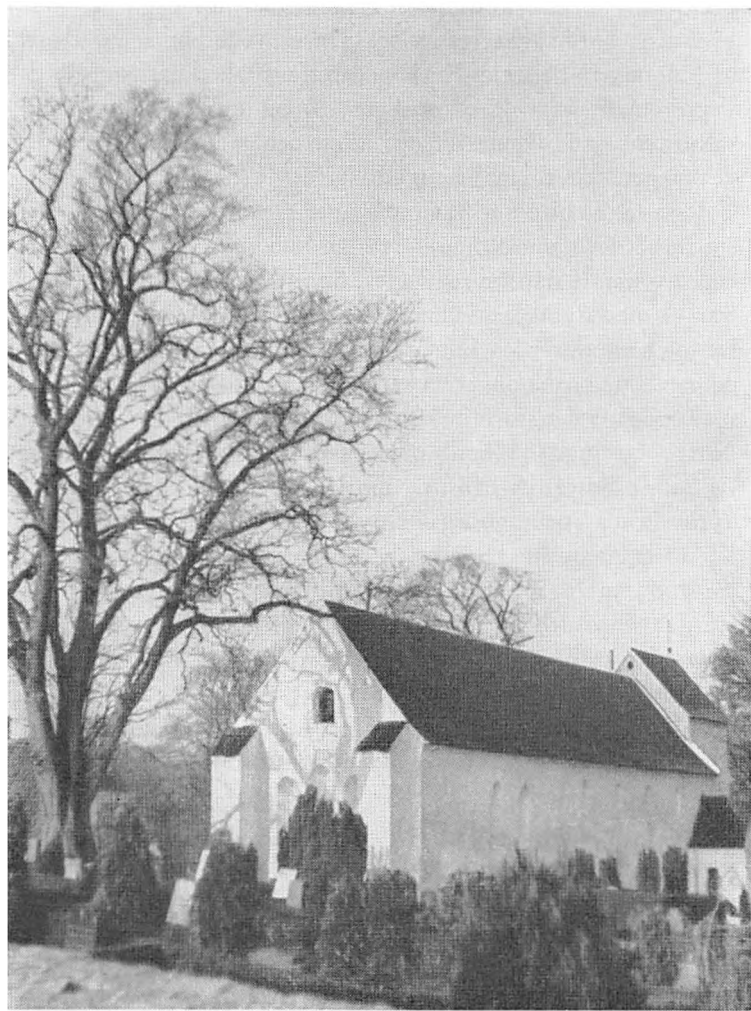
Over for manddrabere i sit bispedømme var Gunner streng og ville som regel ikke eftergive det mindste i kirkens krav om, at morderen i samfulde syv år skulle underkaste sig tre bodsfaster (karener) årlig. Bodsfasten omfattede 40 dages faste på vand og brød, synderen skulle være iført bodsdragt, måtte ikke betræde kirken og skulle — i det mindste i den første, strengeste karene — bo adskilt fra ægtefælle og slægt. Over for kvinder, der i søvne havde ligget deres børn ihjel, var han derimod mild og medfølelse. Efter kirkeloven skulle de gøre bod i samfulde tre år med tre bodsfaster i hvert, ja, var barnet udøbt, i syv år — som manddrabere! Men Gunner lempede deres bod, så meget han kunne, idet han hævdede, at i sådanne tilfælde måtte man med god grund vise medlidenhed »for ikke at volde de stakkels kvinder gråd på gråd«.

Også udover bispetingene i sognene gav rettens udøvelse Gunner nok at skaffe. Fra hele stiftet søgte folk til bispesædet i de sager, hvor bispen var højeste appelinstant. Når han da så mænd fra stiftet komme til sig, sagde han ofte til sin stab det ord af Ovid: »Bella mihi video!« (Nu får jeg min krig!) vel vidende, at de oftest søgte ham for at få nedsettelse af bøderne, så han måtte kæmpe med dem for at

håndhæve kirkens krav. Han var dog så overbærende og mild, at han, når han skulle modtage penge i sagesald, lod sig nøje med tre mark sølv (1^{1/2} pund) eller mindre i stedet for de tolv, han havde hjemmel til, idet han altid tog hensyn til den dømtes formue. I stedet for de almindelige tre marks bøder tog han altid kun såre lidt eller eftergav dem helt.

Det var derfor ikke så underligt, at man i Viborg Stift, når talen mand og mand imellem faldt på Gunner, alle kunne enes om at bede til Gud for ham om, at han længe og lykkelig måtte leve og have helsen! Andre bisper tog anderledes hårdt ved. Nu må man huske, at i de nørrejske stifter var det i Gunnars første tid ikke lykkedes kirken at trumfe kravet om bispetiende igennem — på Sjælland havde Absalon fået gennemført, at han fik en trediedel af tienden mod, at de biskoppen tilfaldende bøder blev nedskåret. I Viborg Stift var bøderne en hovedindtægtskilde for bispehoffet. Foruden de allerede nævnte var bøder for *helgbrud* såre almindelige. Skyldig var enhver, der på helligdage arbejdede eller indlod sig i slagsmål; når kirken så udvidede helligfreden til — udover helligdage — at omfatte hele tiden fra advent til tolvte dag efter jul, fasten til ottende dag efter påske (9 uger) og pinseugen, kunne det blive til noget!

På denne baggrund er Gunnars hensynsfuldhed særlig bemærkelsesværdig. Når som helst han krævede noget af overtrædere i bod for brøde mod den hellige kirke, lod han stadig og altid barmhjertigheden gå frem for den strenge ret og søgte med velvilje mod synderen at lempe sit krav efter hans egne eller hans hosstående hjælpers bønner, og dog havde han og hans folk stedse nok at leve af. Når Gunner, efter at have hørt de såkaldte »biskopsnævninger« (hvert sogn valgte to mænd, der skulle sværge i helgbrudssager, såfremt boden ikke var højere end 3 mark), afgjorde sagerne på sin lempelige måde, måtte han oftere bagefter høre be-

Sankt Margretes Kirke i Asmild.

brejdelser af sine gejstlige hjælpere, der holdt på, at lovbruddene burde takseres højere. Da svarede han med et ord af Salomon: »Bedre er lidet med retfærdighed end store indtægter med uret« (Ordsprog 16, 8) og stundom også med salmistens ord: »Bedre er det lidet, den retfærdige har, end det meget, som de mange ugudelige ejer« (Salme 37, 16).

I sin lange bispetid havde Gunner rig lejlighed til at sætte sig ind i de mangfoldige — længe kun mundtligt overleverede — gamle danske retsregler. Som den skolede jurist, han var — med dybtgående kendskab til fremmed ret: romerretten og kirkeretten — kunne han af hjertet bifalde kong Valdemar Sejrs ønske om at få samlet og samarbejdet lovbestemmelserne for det store jyske retsområde (hvorunder ikke blot Nørre- og Sønderjylland, men også Fyn med omgivende øer og Samsø hørte) i en fast og bindende form. Ved givelsen af *Jyske Lov* i Vordingborg — hvor kongen i marts 1241 holdt sit sidste møde med »rigets bedste mænd«, kun få dage før sin død den 28. marts — satte Valdemar »Lovfører« kronen på det store arbejde for fæstnelsen af dansk lov, som for eftertiden står som den stolteste og varigste dåd i hans regeringstid.

Valdemar Sejrs stod i et nært forhold til Gunner: »For drotten var han så elsket og dyrebar, at kongen altid i breve og tiltale kaldte ham *fader* og i sin særlige hengivenhed for ham ærede ham fremfor alle de øvrige bisper i riget.« Vi har set, hvordan Gunner på kongens bud mæglede i striden om *Læsø*. I året 1229 betroede kongen den gamle biskop at rejse til Portugal for at føre prinsesse *Eleonore* hjem som den udvalgte konges, *Valdemar den unges* brud. Det unge ægtepar agtede og elskede den gamle biskop højt, og det har været ham tungt, at deres lykke blev så kort — hun døde i barnsnød 1231, og samme år omkom Valdemar den unge ved vådeskud.

På rigsmøderne kom både kongehuset og bisperne alle

Gunner i møde med ærefrygt, og da kongen »lod udarbejde den danske lovbog og gav sit folk den at bevare, da var bispem til stede, og kongen tog for største delen hans råd til følge. Hans navn findes da også i fortalen til den omtalte lovbog«. På grundlag af denne oplysning i Levnedsbogen — en næsten samtidig og i sin helhed solid og troværdig kilde — tilskriver man almindeligt Gunner en hovedrolle ved lovens tilblivelse, ganske særligt hvad angår affattelsen af den berømte fortale (i hvis slutning Gunner dog kun står opført ved siden af de andre tilstedeværende bispers navne — ikke på fremtrædende plads). At tale om Gunner som lovens »egentlige forfatter«, som Arup og hans skole har gjort, er dog helt misvisende. Både sprogvidenskaben og retshistorien har påvist, at Jyske Lov — ganske som vore andre middelalderlige landsdelslove — hviler på gamle, overleverede retsregler. Loven er således ikke en enkelt mands, ej heller en enkelt kommissions værk. Højst fortalen, »det bedste stykke dansk prosa, middelalderen har frembragt« (Verner Dahlerup), kan siges at være »forfattet«; skønt den næsten sætning for sætning er hentet ud af kirkeretten, er ordene beundringsværdigt fint og klogt føjet sammen til en ny helhed.

Man kan ikke sige, at Gunner »skrev Jyske Lov«. Men det er rimeligt at antage, at han var en af de ledende i det udvalg, der samlede og bearbejdede lovreglerne. Kongen benyttede sig i vanskelige sager flere gange af Gunners store indsigt. Da Valdemar i Vordingborg 1228 formulerede ordningen mellem Fyns biskop og hans stift om helligbrøde, var Gunner særlig tilkaldt sammen med ærkebiskop Jakob Sunesøn. I kongens sidste levetid, da kronens indtægter var dalende, viste han alligevel i 1239 Gunner den gunst at fritage Viborg Domkapitel for ledingsbyrden og alt kongeligt krav af dets besiddelser. Til gengæld ydede Gunner kongen bistand, da denne i sin økonomiske nød ønskede at skride til omfattende reduktion af godser, men først af paven måtte

løses fra sin kroningsed om at overholde de af tidligere konger skænkede rettigheder. Ved bulle af 23. november 1240 overdroges det Gunner og bispen i Århus at meddele kongen tilladelsen.

De sidst anførte forhold godtgør, at det er uberettiget at formode, at Gunner i sin bispetid skulle have været for gammel og aflægs til aktivt at deltage i arbejdet med tilrettelæggelsen af Jyske Lov. Levnedsbogens oplysning: at hans åndskraft var usvækket »til hans sidste levedag«, er troværdig. I kraft af sin høje uddannelse, sin hævdvundne position som juridisk autoritet og sin placering som biskop i Viborg, hvor Nørrejylland landsting havde sæde, måtte Gunner være den nærmeste til at følge lovens kodifikation med vågent øje.

Jyske Lovs fortale er Danmarks første forfatningslov. De to mest betydningsfulde regler i den: om lovgivning og om stat og kirke er præget af udtalt sans for ligevægt. Reglen om lovgivning udtrykker den gyldne midte mellem monarkiets synspunkt og det ældre, hvorefter landstingene var lovgivende. Krone og folk skal begge medvirke. Kun den lov er gyldig, som kongen *giver* og folket *vedtager*. Her foreligger det syn på »Kongen og Folket«, om hvilket Grundtvig i sit digt af dette navn siger, at det har haft hjemme i Danmark gennem mange hundrede år: *Konge-Haand og Folke-Stemme, Begge stærke, begge fri*. Tilsvarende formuleres forholdet mellem kirke og stat som en sideordning, der tilgodeser begge parter frihed og åbner for gensidigt samvirke. Er det bisp Gunner, der har formet fortalen, må man — som P. Skautrup siger — højlig beundre hans evne til at behandle disse spørgsmål, der dengang og siden rummede så store vanskeligheder.

I min afhandling: *Biskop Gunner og Jyske Lov* (i »Humanister i Jylland«, 1959) har jeg gennemgået de steder i loven, som særlig berører kirkeretten. Den forstandige og mådeholdne tillem্পning af de kirkelige retskrav efter dan-

ske vilkår — under hensyntagen dels til ældre national ret, dels til den voksende kongemagt — som punkt for punkt præger Jyske Lov, kan meget vel tænkes i væsentlig grad at skyldes bisp Gunner. Det samme gælder de retsbegrundelser af kristelig karakter, som enkelte steder forekommer, således I 38: »fordi alle kristne mænd skal være brødre«, og den måske smukkeste, II 7: »fordi sandheden skal altid være stærkere og kærere end loven«, som svarer til fortalens ord: »Ingen lov er så god at følge som sandheden«.

Efter kong Valdemars død fulgte uår, hvor både »kirkens frihed og landets fred« blev brudt. *Erik Plovpennings* fejder med sin broder, hertug *Abel* af Slesvig, og dennes svogre, greverne af Holsten, hærgede landet, og snart gerådede kongen i strid med kirken bl. a. ved at beslaglægge kirketienden. Ærkebiskop Uffe samlede bisperne i Odense i februar 1245 og lyste band over dem, der krænkede kirkens ret og frihed. Gunner var nærværende ved dette provinsialmøde, men han følte nu alderens tryk. Den 93-årige søgte om tilladelse til at nedlægge sit embede, og en bulle af 27. august 1245 bød ærkebispen ordne det fornødne, men det skete ikke. Gunner førte staven som stiftets fader lige til sin død seks år efter og kom således til at opleve kong Eriks mord den 10. august 1250 og Abels valg til konge på Viborg ting få dage efter. Det har været tungt for den gamle biskop at se det samvirke mellem kirke og kongemagt, som han med redebøn vilje og stor visdom havde støttet, afløst af bitter strid.

*

Da Gunner første gang — som abbed — stod overfor Viborgs borgere, var han næppe kærkommen; han kom jo som dommer, med kirkens trusel mod de genstridige. Da han 35 år senere lukkede sine øjne på As mild, fredag den 25. august 1251, var han ikke blot agtet, men elsket og æret som næppe nogen anden biskop i Viborg siden. Ved hans ligfærd,

ad vejen nord om søen, kom fra Viborg ikke blot præsteskabet med kirkens bannere, men alle byens folk ligtoget i møde og ledsagede den gamle biskop til Domkirken, hvor han stedtes til hvile i Kjelds Kapel, foran alteret.

Denne ære var fortjent. Det Viborg, Gunner kom til, og det, der fulgte ham til graven, kunne alle se forskel på. Ikke blot var domkapitlet styrket, indadtil ved bispens forbillede og udadtil ved de rettigheder, Gunner lige til det sidste havde arbejdet for at opnå. Men også selve byens ansigt var blevet et andet. Gunner havde skaffet de nye ordener indgang. Først *Sortebrødrene*, som fik deres kloster i Viborg 1227, kirken har vi endnu, Søndre Sogns Kirke. Det var en reformorden, der ville til folket gennem en fornyelse af forkyndelsen og den personlige sjælesorg. Dernæst *Gråbrødrene*, hvis hus i Sct. Mogensgade blev grundlagt i 1235 og delvis er bevaret. Også de ville — modsat de ældre ordener, som lukkede sig inde med deres klosterfromhed — ud i verden og tjene »for Guds kærligheds skyld«. Med disse to åbne klostre havde stiftsstadens Viborg nået højdepunktet i retning af kristne stiftelser i middelalderen. De nye brødre virkede også fornyende på de ældre ordener og medførte en ivrig kappestrid om at værne de svage og være til hjælp i byens liv.

Byens ansigt i videre forstand — har Gunner her sat sit præg? Vi kan kun gisne. Men den retsindige og djærve biskop har sikkert ikke talt ordet forgæves. Hans i dyb alvor rodfæstede munterhed — troens munterhed — har nok smittet. I en tid, hvor ellers pavernes modbydelige magtbegær rådede, var han i sandhed en gave for by og stift. Hans rige, sunde menneskelighed sprængte jo gang på gang den klerikale mentalitet og satte sig ud over de urimelige kirkeretsregler. I fortalen til Jyske Lov står, at pavers og bispers styre gælder i kirken; i landet styrer kongen — ikke som vasal af paven, som denne krævede, men frit af Guds

nåde. Derfor forstår man fuldt vel, at Rom aldrig ophøjede Gunner til helgen. Han var gjort af et stof, der var meget for godt til, at pavestolen kunne skære helgenklæder deraf!

Gunners skikkelse er præget af den glade og virksomme påsketro, som møder os i en salme fra hans samtid: »Verdens igenfødselse, glæden igenføder« (af Adam af St. Victor † 1177). Hans kristendom synes mig — gennem de få glimt, vi kender — i nær pagt med det bærende hos Grundtvig: den uopløselige forening af det sandt menneskelige og det kristelige.

HENVISNINGER OG NOTER

Angående *kilder* til og tidligere *behandlinger* af Gunners historie henvises til angivelserne i min afhandling: *Biskop Gunner og Jyske Lov* (i skriftet: HUMANISTER I JYLLAND, 1959, side 9—30) samt til *P. Severinsen: Viborg Domkirke med Stad og Stift i 800 Aar*, 1932.

Til afsnittet om universitetet i Paris er benyttet *M. Hammerich: »Nordens Universiteter, i fortid og fremtid«* (Nordisk Universitetstidskrift, 6. årgangs 1. hefte, 1861, side 1—35) og Budinszky: *Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter*, 1876. Desværre er det ikke muligt at fastslå, hvornår *Gregorius de Crescentio* studerede i Paris (ad denne vej kunne Gunners ophold dér ellers være omtrentligt bestemt). Gregorius blev kardinaldiakon i 1206 og 1208 pavelig legat for Syditalien. 1220 beskikkedes han til apostolsk legat for Bøhmen, Polen, Nordtyskland, Danmark og Sverige.

P. Severinsen (anf. skr. side 219) formoder med rette, at *Gunners valg til biskop* er »faldet så tidligt på året 1222, at han har kunnet følges med kardinalen (Gregorius) til Slesvig ved Allehelgensdagstid«. Ifølge de bevarede aktstykker kan Gregorius' indgriben i bispevalget i Viborg tidligst være sket i *april*, senest i *juni* 1222 (fra midt i juni er Gregorius i Lund). Indenfor dette tidsrum er Gunners bispegerning altså begyndt, og han er utvivlsomt rejst til bispemødet i Slesvig, dog ikke i følge med Gregorius. Denne Gunners formående ven døde efter 9. maj 1226, hvor hans sidste underskrift på en bulle forekommer (Regesta rom. pont. ed. Pothast 7568).

Aktstykkerne til Gunners abbedtid foreligger nu i dansk oversættelse i *Danmarks Riges Breve* I. række, 5. bind, 1211—1223 (1957) nr. 81, 93, 105, 110, 160, 161, 197—98 og 201.

Særtryk af
FRA VIBORG AMT 1961

Omslagsbillede:
VIBORG DOMKIRKES KRYPT

